

«Examensuveiret i Norge 1868»

Lars Dahles første trykte arbeide

AV EARL H. LOHNE

Overskriften her – «Examensuveiret i Norge» – kunne forsåvidt vært hentet fra de senere års skoledebatt. Men som årstallet viser, sikter den til en helt annen eksamensdiskusjon for mer enn hundre år siden. Den bedømmelse som to unge grundtvigianere ble gjenstand for under prøver til praktisk-teologisk eksamen ved vårt gamle universitet i Kristiania i 1868, skulle komme til å skape bølger, – ja, storm – og det ikke bare i akademiske kretser, men også i en stor del av datidens presse.

Professor Gisle Johnson kom med sin sterke konfesjonelle holdning til å prege flere generasjoner av norske prester fra midten av forrige århundre. Som teolog og kirkemann ble han i høy grad engasjert i kampen mot grundtvigianismen. Sammen med professor Caspari kom han til å lede den teologiske og kirkelige opposisjon mot grundtvigianerne fra begynnelsen av 1850-årene. Denne kampen ble jo ført på flere plan. Rent vitenskapelig er det Caspari som fører an; vel kjent er hans banebrytende innsats i symbolforskningen og de konsekvenser den fikk når det gjaldt å påvise «uholdbarheten av grundtvigianernes påstand om den uforandrede bekjennelse ved dåpen gjennom alle kirketider.»¹

At også Gisle Johnson profilerte seg gjennom debatter og skriftlige arbeider, er vel kjent. Men den antigrundtvigianske holdningen kom nok også klart fram i undervisningen på det teologiske fakultet. Og som A. Skrondal har påvist i sin doktoravhandling om Grundtvig og Norge, kom framstøtene også gjennom valg av emner for pri-soppgaver, eksamensoppgaver og de muntlige eksaminasjoner.²

I det kirkelige stormvær som fulgte, kom den unge *Lars Dahle* (LD) til å yte et ganske oppsiktsvekkende bidrag. Han var nå på slutten av forberedelsen til misjonærgjerningen. Fra sommeren 1864 hadde han vært elev ved Misjonsskolen i Stavanger. Våren 1867 fikk han tillatelse fra skolens og selskapets ledelse til å oppholde seg ved universitetet i Kristiania. LD siktet ikke på noen eksamen.³ «Mit

maal var kun at faa utvide min synskreds og tilegne mig en del for min fremtidige stilling som misjonær, nyttige kundskaper som ikke missionskolen gav adgang til.»⁴ Nettopp denne frie stilling ga god anledning til å følge nøye med i «Examensuveiret» sommeren og høsten 1868. Senhøstes griper den 25-årige misjonseleven til pennen. Resultatet er et «vittig og velskrevet produkt» (Molland):

«Examensuveiret i Norge»
1868,
historisk og kritisk belyst
af
L.N. (Lars Nilssøn Dahle)
Christiania 1869.

Dette lille skriftet på 46 sider i oktav format er omtalt med 7–8 linjer i det nevnte arbeidet av Skronnal.⁵ I kjølvannet av Grundtvig-jubileet i september 1983 kan det ha interesse å se noe nærmere på denne litterære debut ved den senere så betydelige misjonær og misjonsleder.

Men først litt om forløpet i saken slik det avspeiler seg i en del av det skriftlige materialet som LD tok stilling til.

I.

Den offentlige debatt startet på forsommeren 1868 med en artikkel i *Kirkeligt Folkeblad*. Nettopp i disse årene med Fr. Wexelsen og O. Arvesen i redaksjonen var jo dette grundtvigianernes kamporgan. I en lang artikkel, «Ogsaa et Exempel paa Intolerance», presenteres «Tildragelsen» med cand. theol. Albert Langes praktisk-teologiske eksamen. Sensorene, *Julius Bruun* og *Gisle Johnson*, skal ha uttalt at ingen med slike grundtvigianske anskuelser kunne få en skikkelig karakter – om han ellers var både moden og dyktig. Artikkelforfatteren – T. R. – peker på det besynderlige i «at Mænd, der have Spe-ner og Hauge til sine aandelige Fædre, kunne føle sig saa fristede til at anvende Tvang og Magt lige overfor Folk af en anden Mening enn de selv.»⁶

Allerede i det følgende nummer kommer en kort «Berigtigelse» fra Johnson og Bruun om «Sagens virkelige Sammenhæng»: «et af de skriftlige Arbejder indeholdt Ytringer, som efter vor Opfatning af dem forekom os at staa i et saadant Forhold til vor Kirkes Bekjen-

delse, at vi vare i Tvivl om vor Berettigelse til at tilstede vedkommende Kandidat Adgang til den muntlige Prøve.»⁷ Men under den påfølgende samtale har kandidaten forklart seg slik at «vor Tvivl ble hævet.»

Hele No. 28 er så en redegjørelse fra Albert Lange selv som nå står fram. Under samtalen med Bruun hadde han fått et klart inntrykk av at begge karakterer «vare nedsatte paa Grund af deres dogmatiske Indhold». Under et besøk hos G. Johnson fikk han først høre om «stofflige Mangler» og «Uklarhed» i besvarelsene. Men Johnson skal ha uttalt med rene ord, at hvis «en Mand med den saakaldte kirkelige Anskuelse kunde faa Karakter, saa maatte det blive en daarlige».⁸

Etter det som nå er kommet fram, blir sensorene to ganger utesket av T.R. til å svare på Langes egen redegjørelse: «Det forekommer os i Sandhed mer end besynderligt, at et og samme Menneske kan sige, at Hr. Langes Karakter var nedsat af dogmatiske Grunde, og at han under Samtalen forklarede sig saaledes, at deres Tvivl med Hensyn til Besvarelsens dogmatiske Indhold ble Hævet.»⁹ Det burde nå komme et klart svar på Langes «graverende Oplysninger», og insettet slutter med undring over at sensorene kan tie til slikt.

Etter denne «Tildragelsen» i begynnelsen av 1868 og polemikken utover sommeren, skulle en ventet at sensorene ville ha vært forsiktigere i neste omgang. Men allerede i september kommer et lignende tilfelle. Cand. theol. *Ludvig Ingier* har vært oppe til praktisk-teologisk eksamen. Prøveprekenen over Luk. 17,11–19 resulterte i det begredelige og ubrukelige resultat: «Non contemnendus». Når så Ingier, etter å ha fått tilsendt karakterseddelen med det nedslående resultat, utber seg en forklaring hos pastor Bruun, får han vite at samme eksamensprinsipp som ble brukt overfor Lange, nå er anvendt på ham selv. L. Ingier finner det «besynderligt, at Mænd, der gjøre Fordring paa at bære Luthers Navn med Rette, ere saa langt inde i Papismen, at de ville gjøre sin Private Mening til et Trældomsaa, hvorunder Alle skal bøie sig.»¹⁰

Nå er også dagspressen våknet. I en artikkel i *Aftenbladet* for 26. sept. blir det med utgangspunkt i Kirkeligt Folkeblad først redegjort for saken. Det slås fast at redegjørelsen fra Kandidat Lange fortsatt står uimotsagt. Avisen minner om universitetsfundasens klare bestemmelser om at kandidater ved embetseksamen skal gjøre rede for sine kunnskaper, ikke for personlig mening om kirkens læresetninger. Men hvis «Ufeilbarlighetsideerne» nå skal gå over til «Forsøg

paa at regulere Aandslivet ogsaa hos Andre, da kræve de alvorlig Modstand». ¹¹

I en kort erklæring i begynnelsen av oktober fra sensorene Bruun, Caspari og Tønder Nissen blir det hevdet at karakteren for L. Ingiers preken har sin grunn i «de mange Brøst og Mangler, hvoraf den led, saavel i det Hele, som i det Enkelte.» Sensorene vil ellers ikke underkaste en kandidat offentlig kritikk for å begrunne karakteren. ¹²

I et innlegg i Aftenbladet blir Ingier bebreidet for at han har gått til pressen med private uttalelser. Samtidig blir det rettet spørsmål til sensorene om hvorvidt teologer med grundtvigiansk syn er skikket til å gjøre prestetjeneste: «Ere Theologerne af den kirkelige Anskuelse idonei ad ministerium sacrum administrandum i den evangelisk-lutherske Kirke?» ¹³

Straks etter den første orientering i Aftenbladet, lar selveste *Bjørnstjerne Bjørnson* seg engasjere. Som P. Amdam har påvist, er Bjørnson nå i sin «grundtvigianske periode». ¹⁴

Om det «Angreb paa Troesfriheden» som universitetet har gjort seg skyld i, skriver Bjørnson i *Norsk Folkeblad*: «Vi tror der er kun een Mening om, at en saadan Tvang er en Fornægtelse baade af den fri Videnskabelighed, som burde være Højskolens øverste Maal, og af Samvittighedsfriheden, som der burde have et Asyl fremfor paa noget andet Sted i Landet. Men hvor er den ikke tillige taabelig!» Artikkelen glir i fortsettelsen over i en varm hyllest til N. F. S. Grundtvig, «den hæderskronede Olding». ¹⁵

Saken følges opp i de følgende numre av *Norsk Folkeblad*. Bjørnsons sterke og ensidige engasjement fører til at skoleinspektør J. Jespersen går ut av bladets redaksjon, noe som gir Bjørnson ny anledning til å understreke at den kirkelige anskuelse må ha rett til å eksistere. «Her har mod den kirkelige Anskuelse vært brugt Midler som har oprørt os, fordi Intet er modbydeligere end kirkelig Fanatisme, Intet syndigere, end at synde i Guds navn.» ¹⁶

I *Hamar Stiftstidende* er tonen både skarp og ironisk: Det er ikke bare paven i Rom som krever sine lærebestemmelser vedtatt som ufeilbare; selv av folk i vårt eget protestantiske kirkesamfunn gjøres en lignende fordring gjeldende. Prøven til praktisk-teologisk eksamen skal nemlig være en prøve i hvorvidt en kandidat vedkjenner seg sensorenes religiøse anskuelse. Det har nå ikke noen nød med forskning og selvstendig tenkning, «thi Gisle Johnson og Julius Bruun har tænkt for os Alle sammen og fundet Sandheden, og vi andre har kun forsaavidt Lov til at tænke, som vi vil sætte os ind i

Johnsons System og Betragtning og tilegne os samme.» Tildragelser ved praktisk-teologisk eksamen synes tydelig å vise at prof. Johnson og J. Bruun «egenmægtig vil sætte sine absurde Meninger igjennem.»

Det besynderlige, for ikke å si det latterlige ved situasjonen er, at den professor som så ivrig vil hevde den rene lære, han er jo selv blitt beskyldt for å hylle anskuelser hvis forenlighet med vår kirkes lære er blitt betvilt av meget edru lutheranere; som eksempel nevnes læren om den «gjentagne» gjenfødelse og tanken om at skriftlesningen eller prekenen kan virke gjenfødende.¹⁷

Når saken følges opp en uke senere, blir det særlig polemisert mot Bruun og den korte redegjørelsen som kom i Aftenbladet den 3. oktober. Men historiene med Lange og Ingier er kjensgjerninger som taler så høyt og så tydelig at det nok ikke vil lykkes for Bruun å neddysser dem på denne måten. – Som eksempel til etterfølgelse, nevnes prof. H. N. Clausen i Danmark som nok er motstander av grundtvigianerne, men likevel behandler kandidater til eksamen på en strengt rettfærdig måte.¹⁸

Et par leserinnlegg virker etterhvert inn på tonen i bladet. I slutten av oktober ber biskop Folkestad om at sensorenes erklæring i Aftenbladet må bli tatt inn. Og fra begynnelsen av november begynner en innsender – «S» – å ta sensorene i forsvar. Redaksjonen står på sitt og hevder at Bruun siden erklæringen i begynnelsen av oktober «har været stum som en død Mand, han har ikke villet oplyse Noget, kanske heller ikke kunnet.»¹⁹

I en siste replikk til innsendere hevder redaksjonen forholdsvis spakt at sensorene har ikke handlet «enten ganske klogt eller ganske vel i den Maade hvorpaa de har taget den Ingierske Sag. De have utvivlsomt gjort bedre og handlet hæderligere i at uttale sig *fuldt og klart*».²⁰

Også far til kandidat Ingier, prost *Frederik Ingier*, kjent som ivrig grundtvigianer, engasjerte seg i saken med en brosjyre på 29 sider i oktav format. Den hadde følgende skarpe tittel: «Er det theologiske Facultet ved Norges Universitet et catholsk Facultet med jesuitisk Tilsnit?»

Forfatteren av dette «Indlæg til Fordeel for Religionsfrihed» er relativt forsiktig i selve anklagen: «Et Optrin er forefaldet ved Universitetet, som sterkt minder om Papismens og Jesuitismens Dage.»²¹ Han vil holde «Troen som Menighedssag ud fra Lærdommen som Skolesag»; det gjelder å unngå den forveksling av

tro og lærdom som katolikkene har begått. For dem er troen også tillit til pavekirkens lærdommer. Men troen og teologien skal ha hver sitt. Og en kan mene det like godt med troen og dens uforanderlighet, om man forsøker å hevde «en stedse fremskridende Theologie sin Plads ved Siden deraf.» Men dersom de teologiske lærerne ved universitetet oppfatter sin stilling slik at de vil fremme sin egen opplysning og samtidig hemmer opplysning som ikke har fått plass i deres teologi, – «da er den theologiske Dannelsesanstalt en jesutisk Læreanstalt.»²²

Skriftet både begynner og slutter med å understreke at det er «i Sandhed et i flere Henseender uheldigt Angreb» som sensorene har gjort ved å antaste «værgeløse Kandidater».²³

II.

Det er hele dette materialet som det her er gitt antydninger fra – og mere til – som LD ønsker å gjøre opp med. Første hoveddel av skriftet, en knapp tredjedel av det hele, er en oversikt over «*Examensuveirets Historie og Histories Historie*». Allerede denne overskriften antyder litt om den muntre og friske tonen i fremstillingen. En skal ellers ikke ha lest mange linjene før en også begynner å merke ironien: «Og hvad der er skeet, er tilvisse utaaeligt. Man tænke sig blot ind i Situationen! DHrr. Censorer ved praktisk-theologisk Examen have vovet ikke blot selv at ville for sin egen Deel have en personlig Formening om Grændsen mellom Orthodoxy og Kjætteri, men endog villet lægge Orthodoxyens Alen paa Examinanderne.» Hvis nå kandidatene hadde vært alminnelige mennesker, ville neppe noen ha undret seg synderlig over det inntrufne. For det at en eksaminand tror å ha fortjent en bedre karakter enn han får, det er da altfor alminnelig til å kunne vekke oppsikt. «Men hva der forandrer Sagen Fuldstændigt, er den Omstændighed, at angjeldende Candidater vare ægte Sønner af «Skjaldekongen i Norden,» og følgelig burde været behandlet med en ganske anden Ærbødighed end Andre. DHrr. Censorer burde dog have vidst, at der er Forskjel paa at sige noget Galt i Almindelighed og at sige noget Galt qua Grundtvigianer. (s. 3f.)

Nå følger henvisninger til noen av de viktigste blad og aviser der saken har vært behandlet: *Kirkeligt Folkeblad*, *Norsk Folkeblad*, *Aftenbladet*, *Hamar Stiftstidende* m.fl. – jfr. skisseringen i forrige avsnitt.

Bjørnstjerne Bjørnson får en ganske stor plass i fremstillingen. LD finner behandlingen i *Norsk Folkeblad* «saa morsom, at vi ikke kunne nægte os den Fornøielse, at divertere vore lesere med enkelte Smaabilleder af den.» LD griper her fatt i Bjørnsons karakteristikk av Grundtvig som vår tids «øverste Aand.» Hr. Bjørnson vegrer seg for å innrømme Grundtvig retten til å være Nordens største dikter – «af let begribelige Grunde. Kun i en enkelt Branche af Digtekunsten, Psalmedigtningen, som Bj. endnu ikke har befattet sig synderlig med, erklæres Grundtvig for Primus.» (s.8)

I fortsettelsen ironiserer LD over Bjørnsons utfall mot Caspari som «en Tydsker» og over Johnson som «helt og holdent videnskabelig opdragen paa Tydsk». Det blir selvfølgelig temmelig svakt som argumentasjon når man med en slik innstilling vil se kampen mot Grundtvigianerne som «Racehad». For Grundtvig er nemlig «Nordiskhedens Repræsentant ligesom hine er Tydskhedens og Pietismens». Og hvordan skal vel en som er tysk av fødsel eller oppdragelse kunne behandle en fullblods skandinav rettferdig? Hvilken sak vi skal ta parti for, blir altså et nasjonalitetsspørsmål. Og det må være selvsagt at vi tar parti mot tyskerne og de tysksinnede i denne «Racestrid». Skulle noen mene at grundtvigiansimen som dansk ikke passer hos oss, forsikrer Bjørnson at den er «dansk i Danmark, men bliver norsk i Norge.» – Om den tyske teologi bare hadde vært like smidig, sukker LD ironisk. (s. 9f.)

Mot slutten av dette avsnittet om «Examensuveirets Historie» kommer LD inn på prost Ingiers lille skrift som kommer ferskt fra trykkeriet mens Dahle skriver. Han vil ikke innlate seg på noen anmeldelse av dette «Mønsterskrift», men anbefaler det til gjennomlesning for alle som vil ha en begrunnet mening om det nå så omtvistede begrep «grundtvigiansk Tankeklarhed.» (s. 13)

I det andre og lengste hovedavsnittet, «*Kritik over Examensuveiret*», går LD mer konkret inn på de anklager som har vært rettet mot «DHrr. Censorene» ved kandidatene Lange og Ingiers eksamener. Selv om LD finner at argumentasjonen ikke bare spriker, men noen ganger har vært direkte selvmotsigende, finner han særlig tre typer av påståtte «synder» hos sensorene:

1) Slike synder som ikke direkte vedkommer selve eksamenssaken, men biomstendigheter som gjør det sannsynlig at sensorene var troende til å begå de egentlige eksamenssynder. I denne sammenheng kommer de såkalte «Tydskhedssynder», Casparis «Ar-

vesynd» som er «næsten værre end den adamittiske, da den er uudslettelig» – og Johnsons «Opdragelsessynd». Hvis en derimot er «ægte dansk og døbt, behøver han i Regelen ikke synderlig Mere for at blive salig». (s. 15f.) Utsagnet er typisk for den lett harsellerende tonen i hele dette avsnittet.

2) Mer seriøst behandles «de egentlige Examenssynder». LD går her inn på den innvending som særlig kandidat Ingier og faren, Frederik Ingier, kom med: «at der ved Examen aldeles ikke bliver Spørgsmaal om noget Confessionelt» (s.18) – Men som lutherske kristne kan vi ikke være med på at der ikke skal være noen «fælles Menighedslærdom», som prost Ingier polemiserer mot. Verken presteen eller kandidatløftet etter eksamen vil være noen garanti mot at «saadanne heterodoxe Mænd» blir vår kirkes tjenere. Kandidatløftet forutsetter en prøving av vedkommendes konfesjonelle stilling gjennom selve eksamen. En slik «Retroenhedsprøve» vil slett ikke være noe angrep på trosfriheten, men tvert imot forebygge slike angrep. Det er jo også andre enn de vordende presters trosfrihet som skal sikres, nemlig menighetens. «Vor norske Kirke har høimodigen indrømmet alle christelige Sekter i Landet Ret til at udvikle sig uhemmet og uforstyrret; skal det da hedde Intolerance, naar den kræver den samme Ret for sine egne Menigheder?» (s.22)

Denne «Orthodoxiprøve» kan ikke ha graduell innflytelse på eksamenskarakterene, men får derimot avgjørende betydning for testimoniet.

Normen for slik prøving av kandidatens rettroenhet må være kirkens bekjennelse slik sensorene forstår den og i embets medfør må anvende den. Eksamenskommissjonen har derfor rett til å nekte dem testimonium som hyller anskuelser som ikke er etter bekjennelsen. (s. 24 ff.)

LD går nå inn på spørsmålet om hvorvidt eksamenskommissjonen har overskredet sin rett. Kandidatene Lange og Ingier hadde begge vært innkalt til sensorene for «privat Samtale», senere omtalt som «Inquisitionsforhør». Men sensorene må da ha lov til å gjøre noe for å bli klar over kandidatenes forhold til bekjennelsen. Og når noe har vært utydelig eller direkte tvetydig fremstilt, så må en eksamenskandidat bare være gla for anledningen til å presisere hva han egentlig har ment å si.

Når det så gjelder de lave karakterene, mener LD at også det er forståelig nok. At en mann med Haud. til embetseksamen – slik

tilfellet var med Lange – også får det til praktikum, er jo så alminnelig. At Ingiers preken bare kunne få bunnkarakter, finner han også grunner for. (s. 32) «Der er altsaa Intet, som nøder os til at antage, at den kristelige Anskuelse som saadan skal have øvet nogen indflydelse på Charakteren, da det viser seg, at man ikke *behøver* denne Antagelse for at se de givne Charakterer retferdiggjorte. Der er Grunde nok til dem alligevel». (s. 34).

3) Johnson og Bruun skal – for det tredje – privat ha uttalt seg på en slik måte både til Lange og til Ingier, at der ikke kan være noen tvil om at karakterene likevel ble satt ned på grunn av «den kirkelige Anskuelse». – Det er klart at i samme grad som grundtvigianismen ved eksamen åpenbarer seg som uklarhet, vil den få innflytelse på karakteren. Sikkert er det iallfall, hevder LD, «at saalenge Grundtvigianerne indbilde sig at kunne kaldes og være «Lutherske», ere de ikke komne til Klarhed over *sig selv*, hvad de saa forresten tænke klart over. Og det er dette Slags Uklarhed, som ogsaa ved Examen bliver dem en Snubleblok og gjør dem heterodoxe i *Texten*, orthodoxe i de skriftlige eller mundtlige *Anmærkninger* til den.» (s. 40)

Siden det ellers ikke er overensstemmelse mellom det Julius Bruun selv mener han har sagt, og det som Ingier har referert fra denne private samtale, er det sannsynlig at Ingier husker feil.

For dette taler også den kjensgjerning at kandidat Ingier har referert galt om de to spørsmålene som sensorene ville ha ham til å besvare under den private samtalen med dem. (s. 41)

Før LD konkluderer, skriver han kort om sensorenes «Efterlædenhedssynder» at de ikke hadde svart mer enn de gjorde, altså først Johnson og Bruuns korte «Berigtigelse» i Lange-saken og senere den korte erklæring fra Bruun, Caspari og Tønder Nissen i Aftenbladet i begynnelsen av oktober. Når disse ikke ville gå nærmere inn på «Brøst og Mangler» i besvarelsene, er det fordi de bevisst mener at de ikke skylder pressen regnskap for sin sensorgjerning. De har ikke villet være like taktløse som Ingier; han hadde brakt til torvs «Andenmands Ord mod hans Villie, og i en Form som han ikke kan vedkjende sig som sin, – et Sidestykke til gamle Provst Ingiers Taktløshed: at ville agere (upartisk?) Dommer i sin egen Søns sag.» (s. 43)

Det resumé som avslutter skriftet, er en blank frifinnelse av sensorene – og det på alle punkter. Helt prinsipielt slår LD fast at eksamenkommisjonens oppgave er å prøve:

«a) Examinandernes theologisk-videnskabelige Dygtighed og

b) deres kirkelige Rettroenhed.»

Bare det første har bestemmende innflytelse på karakterene, mens det siste avgjør om eksaminanden kan bli kandidat. Hvis hans muntlige eller skriftlige uttalelser er tvetydige i konfesjonell henseende, bør han få anledning til å uttale seg tydeligere. (s. 44)

LD slår videre fast at det ikke er bevist at sensorene «nogensinde i Praxis have afveget fra disse Grundsætninger». Og de lave karakterene som Lange og Ingier fikk, «synes saa omtrentlig at svare til deres Arbeiders videnskabelige Værd». Å påstå noe annet, er å betegne sensorenes egen erklæring i Aftenbladet den 3. oktober for løgn. Men for en så dristig påstand må der kreves bevis. Men til dato er der ikke levert noe slikt – hevder LD bestemt. (s. 45f.)

III.

LD's første trykte arbeid gir et levende inntrykk av en både motig og slagferdig debattant. Sensorenes sterkt konfesjonelle holdning vakte en storm av protest og atskillig forbitrelse i vide kretser. Og det var såvisst ikke de ubetydeligste i datidens norske åndsliv som blåste i kampluren. Men den unge provinsialer lot seg på ingen måte skremme. Med friskt mot tok han opp stridshansken og kastet seg inn i ordsiftet.

En kan naturligvis sette spørsmålstegn ved den blanke frifinnelse av sensorene og ved forsvaret for bunnkarakter for en preken over en så rimelig tekst. Ut fra det foreliggende materiale er det fullt mulig å trekke litt andre konklusjoner. Det måtte f.eks. ha vært mulig for sensorene å replisere noe mer – slik de jo stadig ble uteskjet til det – uten at de dermed godtok pressen som en overprøvende instans. Og når det gjelder den bedrøvelige og nærmest ubrukelige karakteren som Ingier fikk, ville vel mange ha plassert kandidaten noe bedre. Men slagferdig er nå likevel den unge skribenten, LD. Allerede gjennom dette «Erstlingsarbeid» viser han seg som en frimodig og dyktig debattant. Vi møter noe av den klare logikk og «store dialektiske færdighet» som etterhvert skulle vise seg å være et av hans karakteristika.²⁴

Den *teologiske* profil viser flere klare trekk. «Orthodoxi», «Rettroenhed», o.l. er uttrykk som går igjen fra begynnelsen av skriftet og til konklusjonen med prinsippet om prøving av eksaminandenes konfesjonelle standpunkt. Og prøvestenen er naturligvis kirkens bekjennelsesskrifter.

LD var på ingen måte alene om å hevde dette prinsipp. Han kunne bl.a. støtte seg til en nylig trykt artikkel, signert «c.th.» (F. S. Schiørn), i *Luthersk Kirketidende*.²⁵ Denne lederartikkelen om «Orthodoxi og theologisk Examen» tar sitt utgangspunkt i akkurat den samme polemikken som vi har behandlet. Her ble det kraftig understreket at kirken som bekjennelseskirke er forpliktet til å forvise seg om at en kandidat som erklæres «dyktig til Prest, at han ikke blot kender, men bifalder, deler» kirkens bekjennelse. Og etter som der ikke går noen annen prøve forut for utnevning enn de teologiske eksamener, så må en slik prøving legges til disse eksamener eller til en av dem. I sin bedømmelse har sensorene ikke lov til å se bort fra kandidatens konfesjonelle standpunkt. Forpliktelsen til slik prøving må i særlig grad hvile på sensorene ved praktisk-teologisk eksamen.²⁶

Både terminologisk og saklig viser LD's arbeid atskillig slektskap med denne artikkelen i *Luthersk Kirketidende*. Men både Schiørn og LD var begge trofaste disipler av *Gisle Johnson*.

«Hele Gisle Johnsons teologiske arbeid er samlet om Luther og bekjennesskriftene.»²⁷ Og med hans så sterkt konfesjonelle holdning ble det særlig aktuelt å ta opp kampen mot grundtvigianerne som fra midten av århundret ble en temmelig sterk faktor i norsk kirkeliv. Mens Caspari i særlig grad samlet seg om symbolforskningen og innstiftelsesordenes historie, leverte Johnson vektige bidrag mot grundtvigianernes kirkesyn, læren om Guds ord og synet på mennesket.²⁸

Johnsons innflytelse på unge teologer gjennom to-tre decennier fra ca. 1850 er ubestridt. «I slutten av 50-aarene, da jeg begyndte at høre ham, var det formelig, som det fuldpakkede auditorium skalv i hans haand. Og det fandtes vist i hele Europa ikke en teologisk professor, der blot tilnærmelsesvis eiede den indflydelse over sine tilhørere, som han» – skriver en av hans kritikere.²⁹

LD er her ingen unntakelse. Fra han første gang som 11–12-åring hørte Johnson holde bibellesning i kirken på hjemstedet i Grytten i Romsdalen og til han skrev nekrologen over ham i *Misjonstidende* i 1894, merker vi den aller dypeste aktelse for Gisle Johnson, «et Lys ved vort Universitet og i vor Kirke».³⁰ Og hva der måtte være av grundtvigiansk påvirkning fra miljøet ved Klæbu seminar,³¹ fikk iallfall all mulig motvekt fra professor Johnson i Kristiania-perioden. Forfatteren av «Examensuveiret» bærer da også tydelig preg av Johnsons vurdering av grundtvigianernes forhold til bekjennelsen:

«Ialfald er det sikkert nok, at saalenge Grundtvigianerne indbilde sig at kunne kaldes og være «Lutherske», ere de ikke komne til Klarhed over *sig selv*, hvad de saa forresten tænke klart over.»³²

LD er ellers klar over at betegnelsen «Grundtvigianere», slett ikke er entydig: «En Grundtvigianer lærer saa, en anden anderledes, og der er et langt Sprang fra Ultragrundtvigianere som Pastor *Christiani* til *Semigrundtvigianere* som Pastor *Wexels*.»³³ Uttalelsen kan tyde på «at han ikke dømmer så strengt om den eldre, mer moderate grundtvigianisme i Norge».³⁴

Teologisk ble LD tro mot den lutherske ortodoksi som Gisle Johnson sto for, og som han i så stor grad preget den unge garde med. Det sterke engasjementet overfor grundtvigianerne derimot, blir ikke fulgt opp. Andre spørsmål skulle bli langt mer brennende – ikke bare i misjonsarbeidet, men også i norsk kirkeliv.

NOTER

1. Einar Molland: Norges kirkehistorie i det 19. årh. Bd. I, Oslo 1979, s. 282.
2. Anders Skrondal: Grundtvig og Noreg. Kyrkje og skule 1812–1872, BNS 1929 B, Bergen 1929, s. 281 f.
3. L. Dahle tok aldri noen eksamen. Uttrykket, «etter eksamen fra seminaret», i min artikkel i Norsk Teologisk Tidsskrift 1973 s. 31, er derfor en incurie.
4. Lars Dahle: Tilbakeblik paa mit liv. Første del. Stavanger 1922, s. 64.
5. Skrondal 1929, s. 286.
6. Kirkeligt Folkeblad 1868, s. 408 f.
7. Ibid. s. 423.
8. Ibid. s. 444 f.
9. Ibid. s. 586.
10. Ibid. s. 656.
11. Aftenbladet 1868 No. 225 – 26. Sept.
12. Ibid. No. 231 – 3. Okt.
13. Ibid. No. 249–24. Okt.
14. Per Amdam: Bjørnson og kristendommen 1832–1875, Oslo 1969 s. 189.
15. Norsk Folkeblad 1868 Nr. 40 – 3. Okt. s. 273 f.
16. Ibid. Nr. 43 – 24. Okt. s. 295.
17. Hamar Stiftstidende 1868 Nr. 82–13. Okt.
18. Ibid. Nr. 84 – 20. Okt.
19. Ibid. Nr. 89 – 6. Nov.
20. Ibid. Nr. 95 – 20. Nov.
21. Frederik Ingier: Er det theologiske Facultet ved Norges Universitet et catholsk Facultet med jesuitisk Tilsnit? Christiania 1868, s. 12.
22. Ibid. s. 27 f.
23. Ibid. s. 8 og 29.
24. Einar Amdahl i nekrolog over LD i Norsk Misjonstidende 1925 s. 75.

25. Luthersk Kirketidende 1868, XI, s. 305–311 (15.11.1868). Om F. S. Schiørn, se Halvorsens Forfatter-Lexikon, bd. V, s. 96.
26. Luthersk Kirketidende 1868, XI, s. 306 og 309 f.
27. Godvin Ousland: En kirkehøvding. Professor Gisle Johnson som teolog og kirke­mann, Oslo 1950, s. 150.
28. Kap. VII i Ouslands avhandling gir en god oversikt. Jfr. til sammenligning E. Molland 1979, s. 278 ff.
29. Christopher Bruun i For Kirke og Kultur 1896, s. 131.
30. Norsk Missionstidende 1894, s. 318.
31. Jfr. L. Dahle: Tilbakeblik 1922, s. 40 og Molland 1979, s. 273.
32. Examensuveiret, s. 40.
33. Ibid. s. 12.
34. Terje Ellingsen i Norsk Tidsskrift for Misjon 1973, s. 157.